** प्रतिज्ञा पत्र **

मी असे प्रतिज्ञापूर्वक जाहीर करतो की, शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्‌.फिल. [मराठी] पदवी परीक्षेसाठी सादर केलेली " भास्कर चंदनशिव यांच्या कथालेखनाचे विशेष ["जांभळढव्ह" व "नवीवारुळं" या कथासंग्रहाच्या अनुषंगाने अभ्यास] ही प्रबंधिका मी स्वत: लिहिलेली असून ती पूर्णपणे स्वतंत्र आहे.

ही प्रबंधिका मी इतर कुठल्याही विद्यापीठात कोणत्याही स्वरुपात पदवी इत्यादी कारणासाठी सादर केलेली नाही.

प्रा. सुनिल वामन चंदनशिवे
लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील महिला महाविद्यालय,
सोलापूर.

[redacted]

** ऋ ण नि र्दे श **

भास्कर चंदनशिव यांच्या कथालेखनाचे विशेष

["जांभळढव्ह" व "नवीवारुळं" या कथासंग्रहाच्या अनुषंगाने अभ्यास]

या विषयाच्या एम्.फिल. च्या अभ्यासक्रमातील प्रबंधिकेसाठी अभ्यास आणि लेखन काम करत असताना अनेक व्यक्तिंचे जिव्हाळ्याचे व आपलेपणाचे सहकार्य लाभले.

माझे मार्गदर्शक गुरुवर्य डॉ. डी.टी. माने यांचे अनमोल मार्गदर्शन लाभले. प्रबंधिकेच्या सुरवाती पासून ते शेवट पर्यंत त्यांचे मार्गदर्शन वेळोवेळी लाभत गेले म्हणूनच मी हे काम पूर्ण करु शकलो.

संगमेश्वर महाविद्यालयातील माझे अन्य गुरुजन डॉ. राजेंद्र बीडकर, डॉ. राजशेखर हिरेमठ, महाविद्यालयाचे ग्रंथपाल श्री. तानवडे त्यांचा सहकारी स्टाफ. तसेच महाविद्यालयाचे प्राचार्य श्री. खानापूरे साहेब यांच्या सहकार्या विषयी व मार्गदर्शना विषयी कृतज्ञता व्यक्त करतो.

मी सध्या कार्यरत असणाऱ्या "लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील महिला महाविद्यालयाचे" आदरणीय प्राचार्य डॉ.एस्.व्ही. पोवार साहेब, ग्रंथपाल श्री.सी.एस्. पाटील, सर्व सहकारी प्राध्यापक, प्राध्यापिका व कर्मचारी वर्ग या सर्वांचे मला सहकार्य लाभले. हे विसरणे शक्य नाही.

माझे हितचिंतक प्रा. जी.आर. शिंदे, [एस.एम.कॉलेज,खानापूर], माझे चुलते, डॉ.यू.एस. चंदनशिवे, माझे जवळचे मित्र प्रा.जी.के.ऐनापूरे, श्री. सुनिलदत्त पाटील, प्रा.कृष्णा भंडारे, प्रा.तानाजी घाडगे,

BARR. BALASAHEB KHARDEKAR LIBRARY
SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR

SHIVAJI UNIVERSITY ★ LIBRARY ★ KOLHAPUR

प्रा. प्रकाश कांबळे, प्रा. समिंद्र जगदाळे, गुरुवर्य प्रा. टी. एम. सरडे यांचे प्रेमाचे व जिव्हाळ्याचे सहकार्य लाभले.

या शिवाय प्रा. मधुकर पवार व छत्रपती शिवाजी नाईट कॉलेजचे सर्व प्राध्यापक. सोलापूर येथील जनरल लायब्ररीचे ग्रंथपाल श्री. शिंदे, त्यांचा सहकारी स्टाफ यांचा ही कृतज्ञतापूर्वक उल्लेख करणे अनिवार्य आहे.

या प्रबंधिकेच्या लेखन कार्यात सिंहाचा वाटा उचलणारी माझी प्रेमळ व सुशील पत्नी सौ. नंदा, बंधू अशोक व आई-वडिल यांचे प्रेमळ आशीर्वाद व सहकार्य लाभले. यामुळे ही प्रबंधिका पूर्ण झाली.

00 *÷*÷*÷* 00

** अ नु क्र म णि का **

पृष्ठ क्रमांक

** मार्गदर्शकाचे प्रमाणपत्र

** प्रतिज्ञापत्र

** ऋण निर्देश

** प्रास्ताविक

प्रकरण पहिले : मराठी कथा आणि कथेची थोडक्यात वाटचाल (इंग्रजपूर्व कालखंडापासून सन १९६० पर्यंत) : 1

** प्राचीनकाळापासून चालत आलेली कथा

** प्राचीन भारतीय साहित्यातील कथा

** पाश्चात्य कथेचा उगम

** अव्वल इंग्रजी कालखंडातील कथा

** हरिनारायण आपटे यांच्या पासून दिवाकर कृष्णा पर्यंतची कथा

** ना.सी. फडके व खांडेकर युग

** नवकथा

** स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील कथा

00 *=*=* 00

पृष्ठ क्रमांक

प्रकरण दुसरे : ग्रामीण आणि दलित कथा साहित्याचे स्वरूप व विचार : 35

** स्वातंत्र्य पूर्व ग्रामीण कथा

** इ.स. १९४५ पासून सुरू झालेले ग्रामीण साहित्यातील नवे पर्व

** इ.स. १९६० नंतरची ग्रामीण कथा

** आनंद यादव, रा.रं. बोराडे यांच्या नंतरची एक वेगळा टप्पा ठरणारी ग्रामीण कथा - प्रा. भास्कर चंदनशिव

** दलित कथा

** दलित साहित्याची व्याख्या

** दलित साहित्याची प्रेरणा

** दलित लेखकाच्या पूर्वीची दलित कथा

** दलित कथाकाराची कथा

00 *=*=* 00

प्रकरण तिसरे : प्रा. भास्कर चंदनशिव यांच्या कथा लेखनाचे विशेष : ["जांभळढव्ह" आणि "नवीवारस्रं" यांच्या अनुषंगाने] 66

** प्रा. भास्कर चंदनशिव जीवन व कार्य

** प्रा. भास्कर चंदनशिव यांच्या समकालिन कथा लेखन करणारे कथाकार

** प्रा. भास्कर चंदनशिव आणि समकालिन कथाकार यांच्यातील साम्य भेद

पृष्ठ क्रमांक

** ग्रामीण कथेला नवे वळण देणारा चंदनशिव यांचा "जांभळढव्ह" कथा संग्रह

** मानवी दु:खाचा वास्तव आणि जिवंत अविष्कार म्हणजे "नवीवारत्रं"

** प्रा• भास्कर चंदनशिव यांच्या कथा लेखनाचे विशेष ["जांभळढव्ह" व "नवीवारत्रं" यांच्या अनुषंगाने]

00 *=*=* 00

प्रकरण चौथे : प्रा• भास्कर चंदनशिव यांचे कथा लेखनातील वेगळेपण : 133

00 *=*=* 00

प्रकरण पाचवे : निष्कर्ष : 142

परिशिष्ट : 145

प्रा• भास्कर चंदनशिव यांचे कथा साहित्य

00 *=*=* 00

---

00 *=*=*=*=* 00

** प्रास्ताविक **

मराठी साहित्या मध्ये इ.स. १९६० नंतर जे दोन प्रवाह आले ते म्हणजे ग्रामीण आणि दलित या दोन वाङ्मय प्रकारा विषयीची चर्चा आज पर्यंत ब-याच समीक्षक अभ्यासकांनी केलेली आहे. परंतु या दोन संज्ञा वेगवेगळ्या ठेवून प्रत्येकाने आप आपले विचार व्यक्त केले. ग्रामीण जीवन व दलित जीवन हे एकच आहे असे इ.स. १९७० च्या कोणत्याच साहित्यिकाला वाटले नाही असे दिसते.

इ.स. १९८० पासून मराठी कथा साहित्या मध्ये प्रा. भास्कर चंदनशिव यांच्या कथेच्या रुपाने ग्रामीण आणि दलित साहित्याच्या संज्ञा एकमेकांत पूर्ण मिसळून त्यांच्यातील सवता सुभा नष्ट केलेला दिसतो. आणि ग्रामीण दलित असा एकच साहित्य प्रकार निर्माण करण्याचे अजोड कार्य प्रा. चंदनशिव यांनी केले.

महात्मा फुले यांच्या पासून आज पर्यंतच्या कांही हाताच्या बोटावर मोजण्या इतपत साहित्यिकांनी शेतक-यांची दुःखे मांडली. परंतु अगदी अलिकडच्या काळात प्रा. चंदनशिव यांनी स्वयं प्रेरणेने, प्रेरीत होऊन आंतरिक जिव्हाळ्याने शेतक-यांच्या जीवनाचे विविधांगी चित्रण केले. प्रा. चंदनशिव यांनी शेतकरी जीवन भोगलेले आहे; जगलेले आहे. त्यांच्या दुःखात ते सहभागी झाले आहेत. आणि म्हणून शेतकरी जीवनाचा त्यांच्या सुख दुःखाचा प्रचंड आविष्कार त्यांच्या कथेत घडतो. अशा एका दमदार ग्रामीण,दलित कथाकारच्या कथेचा अभ्यास"जांभळढव्ह"आणि "नवीवारळं" या कथासंग्रहाच्या आधारे करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

SHIVAJI UNIVERSITY LIBRARY ★ KOLHAPUR ★

पहिल्या प्रकरणांत कथा वाङ्मय प्रकारानुसार कथेची थोडक्यांत वाटचाल स्पष्ट करुन कथेचा विकास पहाण्याचा प्रयत्न केला आहे. दुस-या प्रकरणांत ग्रामीण आणि दलित कथेचे स्वरुप विचार स्पष्ट केला आहे. तिस-या प्रकरणांत प्रा. भास्कर चंदनशिव यांच्या कथा लेखनाचे विशेष नोंदविले आहेत. व शेवटी मराठी कथा वाङ्मयातील त्यांचे वेगळेपण स्पष्ट करुन या चार प्रकरणांतून निघणारे निष्कर्ष पाचव्या प्रकरणांत मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

00 *÷*÷*÷* 00

SHRI. BALASAHEB KHARDEKAR LIBRARY
SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR
SHIVAJI UNIVERSITY ★ KOLHAPUR ★ LIBRARY